

Foto: Kjell Inge Sørense

Side 10

«Vi kjøper og selger aksjefond på gale tidspunkt.»
Ellen Katrine Nyhus, forsker.

Side 2

Verdipapirfondenes Forening tar et oppgjør med mytene om fondssparing.

Foto: Richard K. Johansen

En avis som gir deg mer kunnskap om sparing i aksjefond, og som hjelper deg til å bli en proff fondssparer. Få sparemuligheter er så enkle og oversiktlige som fond.

SPAR SMART

Foto: Helle Aasand

HØSTER FRUKTENE

Is i magen lønner seg. Da markedene sank mellom 2000 og 2003, passet Ruth Flolid Bakke på å sette inn litt ekstra i fondene sine. – Ved å kjøpe når det går ned får jeg bli med på neste opptur, sier hun. **Side 8**

Foto: T. Busch-Christensen

«Start pensjonsparing nå»

– Spar smart, start nå, oppfordrer pensjonseksperter Øistein Medlien. **Side 7**

«Fondssparing er enkelt og bra for alle»

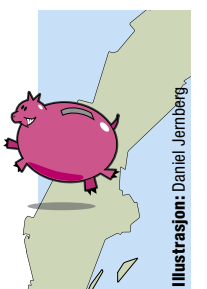
Bjørn Staavi, redaktør Dine Penger. **Side 15**

Foto: Morten Brakestad

Svensk sparesuksess

Svenskene er noen ordentlige sparegrisar. På åttitallet fikk svenskene opp øynene for fondssparing, og nå har hele tre av fire svensker sparepengene plassert i fond. **Side 12**

Illustrasjon: Daniel Jernberg

«FEM PÅ GATA» SPARER DU I FOND?

Anneline Abrahamsen (28):

– Jeg gjør ikke det, og på dette tidspunktet vil jeg heller spare på en sikker høyrentekonto hvor jeg kan ta ut pengene når jeg vil, garantert uten tap. Når jeg får noen penger til overs, vil jeg absolutt vurdere det, og søke råd hos profesjonelle.

Jonathan Howells (38):

– Jeg er fra Wales og har ikke bodd i Norge så lenge, så det viktigste for meg har vært å investere i leilighet og pusse opp den. Men til neste år er det aktuelt å vurdere fondssparing. Jeg vil satse på en kombinasjon av langsiktige og kortsiktige fond, etter å ha rådført meg med banken min og min far – som har god peiling på dette.

Erik Sandøy (49):

– Jeg har spart i aksjefond som mine tre barn fikk til konfirmasjonen. To av dem var raske til å selge andelene før de fikk fortjeneste på dem, mens den siste følger med i markedet og vurderer å kjøpe flere andeler – etter råd fra far. Selv vil jeg vurdere fondssparing når jeg får noe å sette av. Da satses jeg på ti års horisont og sprer risikoen over ulike fond, etter råd fra banken.

Axel Revheim (33):

– Jeg hadde automatisk trekk på en fast sum per måned til et fond med japanske aksjer fra 1998–2000. Jeg stoppet trekket fordi det ikke gikk så bra. Jeg vet ikke hvordan det går nå, men andelene lar jeg uansett stå inntil jeg trenger penger.

Christian Sømme (40):

– Ja, for meg selv og barna mine. Om du har et perspektiv på minst ti år, så tror jeg det er en god spareform.

Rett og galt om fondssparing

Aksjefond har fått mye juling i pressen etter kursfallene fra sensommeren 2000 til vinteren 2003. Men hva skal du egentlig tro? Lasse Ruud i Verdipapirfondenes Forening tar her et oppgjør med enkelte myter.

1. Å spare i aksjefond er et spekulativt nullsumspill?

Svaret er nei. Aksjemarkedet er en endeløs rekke med kursrekorder, så lenge verdensøkonomien vokser og det skapes økte verdier i selskapene på verdens børser. Mellom kursrekordene er det perioder med kursfall – enkelte ganger store og endog langvarige. Sparing i aksjefond er altså ikke risikofritt, men historikken tilsier at du som oftest får god avkastning dersom du tar tiden til hjelp.

2. Aksjefond – dyrt og dårlig?

I media kan vi fra tid til annen lese at aksjefond er dyrt, dårlig og risikofyllt. Et eller annet sted skal du imidlertid plassere sparepengene dine, og hvilke alternative spareprodukter er billigere og bedre enn fond?

En sentral kvalitet ved fond er totaloversikten over kostnader og daglige oppdaterte tall for netto avkastning (jeg sa netto!) i en rekke medier. Disse gir grobunn for enkelte kritiske medieoppslag om fond – ofte preget av for kort tidshorison. Mangelen på slike data for andre spareprodukter vanskeliggjør en løpende evaluering, og resultatet blir få kritiske mediaoppslag om dem. I forhold til denne problemstillingen kan det være fristende å sitere Petter Dass sitt ironiske utsagn – skrevet for over 300 år siden:

*Hva som ei ditt øye ser nøye
Kan du uten harme fordøye*

Kanskje inspirert (?) av Petter Dass kan du lese intervjuet med Dine Penger-redaktør Tom Staavi på side 15, der han sammenligner fond med andre spareprodukter, og irriterer seg over våre dårlige "øyne" når det gjelder valg av spareprodukter.

Intet vondt sagt om bankinnskudd

Foto: Richard K. Johansen

Mytene om aksjesparing har ingen rot i virkeligheten, skriver Lasse Ruud i Verdipapirfondenes Forening.

(og pengemarkedsfond) som kortsiktig sparealternativ. Ei heller som delplassing for langsiktig sparing for å redusere din samlede risiko-profil. Men plasserer du alle dine langsiktige sparepenger på denne måten, må du være klar over at sparebeløpets kjøpekraft om ti eller tyve år neppe vil være større enn i dag etter skatt og inflasjon.

Altså: Setter du pengene i banken i ti år i stedet for å kjøpe deg ny bil nå, strekker kanskje disse pengene ikke engang til å kjøpe en tilsvarende ny bil om ti år! Dette er årsaken til at et stort islett av bankinnskudd eller pengemarkedsfond er uegnet til sparing til pensjon. **Du kan lese mer om pensjonssparing i fond på side 7.**

Å spare i aksjefond gir mulighet for ekstra avkastning, til ekstra risiko. Du har imidlertid to virkemidler som reduserer risikoen betraktelig: langsiktige siktemål og månedlig sparing. **Disse kan du lese mer om i artikkelen på side 4 og 6.**

3. Kutt ut timing – opprett spareavtale

Det er vanskelig å time kjøp og salg i aksjemarkedet. Mediene har stadig såkalte eksperter som synser om markedet skal opp eller ned i nærmeste fremtid, men de tar stadig feil. Og statistikken viser at selv

profesjonelle investorer ikke klarer å treffe riktig tidspunkt for å oppnå ekstra avkastning.

Hvorfor prøve deg på timing når selv proffene har problemer med å lykkes – og når det finnes andre enkle måter for amatører å spare profesjonelt på i aksjefond? Oppskriften er å opprette en spareavtale med faste, månedlige trekk fra bankkontoen til aksjefond – og lene deg tilbake i ro og mak. Ikke bare oppnår du å handle når børsene faller, du hindres også i å bli overivrig når det går oppover. **Les mer på side 10 og 11 om hvordan vår psyke styrer vår spareadferd hvis vi ikke disiplinere oss!**

4. Aksjemarkedet er på topp nå, og det er helt feil tidspunkt å kjøpe aksjefond?

Denne påstanden har stadig vært framme etter at Oslo Børs i oktober 2004 passerte sin forrige rekord fra september 2000. De som tenkte slik da, har gått glipp av en avkastning på 13 prosent. Misliker du å være investert på Oslo Børs nå, finnes det mange aksjefond som investerer i andre aksjemarkeder. Globalt har aksjemarkedene steget 50 prosent (målt i kroner) siden bunnvåket fra mars 2003, men de skal opp 50 prosent til før de er tilbake til forrige toppnotering fra september 2000. ■

Foto: InPress

FAKTA OM FOND

- Norskregistrerte verdipapirfond forvalter i dag nærmere 200 milliarder kroner. Dette er en dobling siden 1998.
- Nordmenn har 2 av 3 kroner plassert i aksjefond som investerer i aksjemarkeder utenfor Norge. I 1998 var 7 av 10 kroner plassert i aksjefond som utelukkende investerte i det norske aksjemarkedet.
- I slutten av april var det registrert over 2 millioner kundeforhold i verdipapirfond.

(Kilde: Nøkkeltall fra VFFs markedsstatistikk)

Hva bør du velge

Aksjefond eller rentefond?

Det finnes to hovedgrupper av fond: Aksjefond og Rentefond. Et aksjefond investerer i aksjer. Dermed vil du få den avkastningen og den risikoen som aksjemarkedet representerer – imidlertid avhengig av de selskaper, bransjer eller land/regioner fondet investerer i.

Det er vanlig å legge til grunn at aksjeplasseringer over tid vil gi en gjennomsnittlig årlig avkastning på omkring 8 prosent. Basert på historiske tall regner man gjerne med at

aksjer i snitt vil gi mellom fire og seks prosentenheter bedre avkastning per år enn den risikofrie renten (høyrentekonto i bank).

Rentefond er fond som investerer i rentebærende papirer – altså låner penger ut til stat, kommune og selskaper, i både Norge og utlandet. Rentefond deles inn i pengemarkedsfond og obligasjonsfond. Pengemarkedsfond har veldig lav risiko, hvor du kan forvente å få en avkastning minst på linje med de beste høyrentekontoene i bank. Obli-

gasjonsfond svinger noe mer i verdi en pengemarkedsfond, men mindre enn aksjefond, og har følgelig en forventet avkastning mellom de to.

Mellom de to hovedgruppene aksjefond og rentefond finnes det noe som heter kombinasjonsfond. Dette er fond som fordeler investeringene mellom aksjer og renter. Fordelingen mellom aksjer og renter kan være basert på hva forvalteren tror om den nære fremtiden, eller det kan være en fast fordeling. ■

BESTE AVKASTNING I FORHOLD TIL RISIKO

For å beskytte deg som forbruker er fond underlagt meget streng regulering. I henhold til felleseuropeiske regler er fond pålagt å spre midlene på minst 16 forskjellige investeringer. Et fond kan heller ikke ha mer enn

10 prosent av midlene i en enkelt investering. Disse reglene sikrer at et aksjefond «ikke legger alle eggene i samme kurv», hvilket reduserer risikoen. Mange har tjent mye penger på å investere i enkeltaksjer, men da

også til en skyhøy risiko. Men husk at store gevinster som oppstår raskt, også har en lei tendens til å forsvinne raskt. Store deler av denne risikoen kan du fjerne ved å heller velge et bredt sammensatt aksjefond. ■

Trygghet eller risiko – vi har fond som passer

TOTALF design © Foto: Jarle Nytingnes

Vi har forskjellige sparebehov. Noen søker spenning, andre ønsker trygghet. Noen ønsker å spare litt, andre vil spare mer. Noen sparer fast, andre av og til. DnB NOR har fond for alle behov.

Uansett bakgrunn og økonomi ønsker de fleste av oss å sikre fremtiden. Våre rådgivere tar utgangspunkt i hvem du er og dine planer. Deretter finner vi i fellesskap en fornuftig plassering av pengene.

Fyll ut kupongen til høyre og send inn, så tar vi kontakt. Eller ring en av våre rådgivere på telefon 815 21 111. www.dnbnor.no/kapitalforvaltning

Kupong

Jeg ønsker råd!

- Vennligst ring meg for å avtale en uforpliktende rådgivningssamtale.
- Ring meg mellom kl 08 - 16
- Ring meg etter kl 16

Navn _____

Adresse _____

Postnr/sted _____

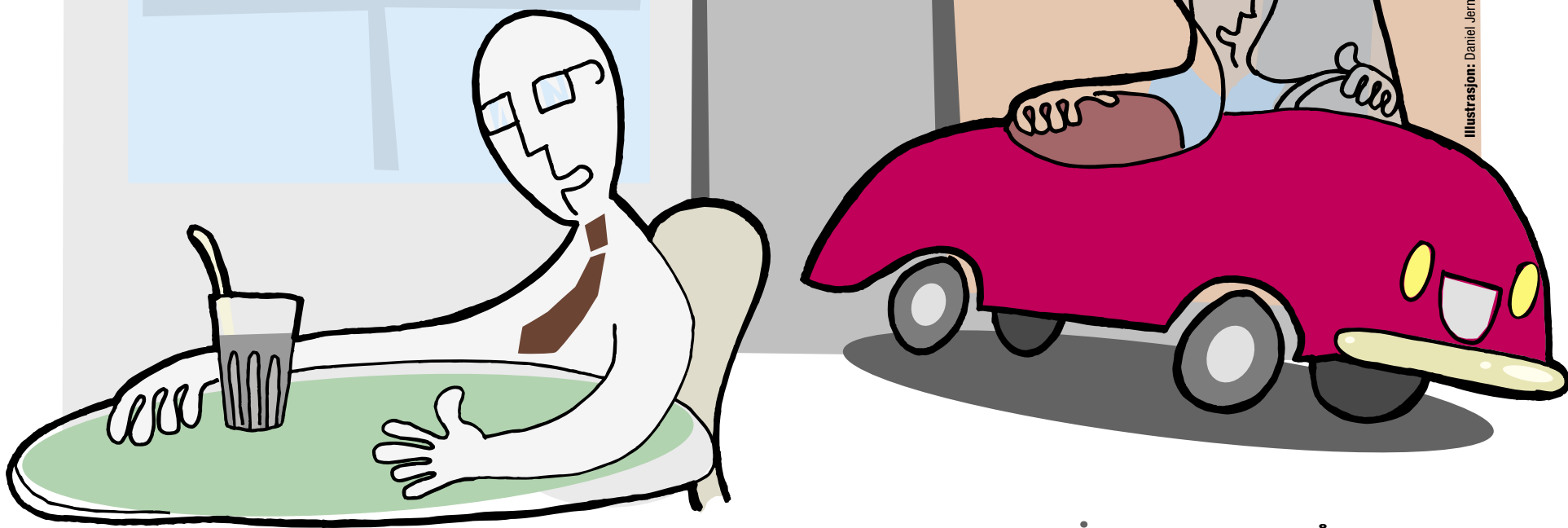
Tlf _____

Klipp ut kupongen og fyll inn. Legg i en konvolutt og postlegg i dag til: DnB NOR Kapitalforvaltning v/ Fondssenteret 0021 OSLO

DnB NOR
Kapitalforvaltning

DnB NOR
Kapitalforvaltning

Setter du jevnlig av noen kroner – tilsvarende prisen på en cafe latte om dagen – kan resultatet være at du har nok penger til bil eller hva det måtte være om ti år. Det er verken tomme løfter eller lureneri – men et resultat av fast, månedlig sparing i aksjefond.

Illustrasjon: Daniel Jernberg

Mange bekker små...

Den sikreste veien til å få råd til det du måtte drømme om er verken pengespill eller annen form for gambling – men å spare penger hver eneste måned i aksjefond. Klarer du å sette av 33 kroner om dagen – 1.000 kroner måneden – vil du med en årlig avkastning på 8 prosent sitte igjen med nesten 600.000 kroner etter 20 års sparing.

Men selv mindre beløp og kortere sparetid blir det kroner og øre av. Tallenes klare tale viser nemlig at små, faste beløp kan kaste svært

mye av seg i det lange løp.

Nøkkelordet for å lykkes er disiplin. Det krever is i magen å fortsatte å sette penger inn i aksjefond hver eneste måned når aksjemarkedet faller – noe det gjorde fra sommeren

2000 til februar 2003. På samme måte er det kanskje vanskelig å holde igjen når kursene stiger – som de har gjort siden. Men belønningen for disiplinen er altså god avkastning på veien mot ditt sparemål. ■

FAKTA

1. Hvis du sparer 300 kroner hver måned (10 kroner hver dag). Forutsatt 8 % årlig avkastning vil du etter 10 år ha 54.000,- 20 år: 171.000,- 30 år: 423.000,-

2. Hvis du sparer 1000 kroner hver måned (33 kroner hver dag). Forutsatt 8 % årlig avkastning vil du etter 10 år ha 180.000,- 20 år: 569.000,- 30 år: 1.409.000,-

AKSJEFOND* SOM INVESTERER PÅ OSLO BØRS

To forskjellige spareatferder:

1. 1.000 kroner i månedlig sparing f.o.m. 31. august 2000 t.o.m. april 2005.
Samlet sparebeløp: $1000 \times 57 = 57.000,-$
Verdi pr. 23.5.05
84.500 kroner – gevinst: 27.500 kroner

2. Engangsinvestering på 57.000 kroner i august 2000
Verdi pr. 23.5.05
61.300 kroner – gevinst: 4.300 kroner

* Definert som Oslo Børs Hovedindeks fratrukket et årlig "forvaltningshonorar" på 1,7 %

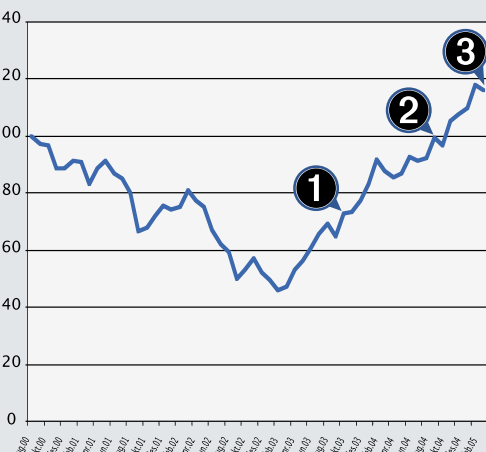
Oslo Børs verdiutvikling (31.8.2000=100)

1.000 kroner per måned:

1. Allerede i oktober 2003 er markedsverdien av pengene dine (kr. 40.300,-) høyere enn samlede innsatt beløp (kr. 39.000,-)

2. I september 2004 var børsen tilbake til samme nivå som august 2000. Samlet innsatt beløp er blitt kr. 50.000,-, mens markedsverdien er kr. 66.500,-.

3. I mai 2005 er innsatt beløp kr. 57.000,-. Markedsverdien er kr. 84.500,-.

Børsen har steget 150 prosent fra bunnen (februar 2003), og ligger nå 16 prosent over nivået fra august 2000.

TJEN PENGER PÅ BØRSFALL

Nedtur – og opptur. Figuren illustrerer sparing gjennom en spareavtale i et typisk aksjefond som har fulgt utviklingen på Oslo Børs. Tenk deg at du inngikk en spareavtale på 1000 kroner måneden fra august 2000 og fram til i dag.

I august 2000 startet en lang periode med nedgang på Oslo Børs. Nedturen stoppet ikke før februar 2003. På to år ble verdien av aksjene på Oslo Børs – og dermed også i et typisk norsk aksjefond – mer enn halvert, noe som tydelig framgår av figuren.

Men så snudde det vinteren 2003, og 23. mai i år har Oslo Børs steget med over 150 prosent fra bunnoteringen, og krabbet 15 prosent over startnivået fra august 2000.

Månedlig sparing gir stor gevinst. Hadde du satt inn tusen kroner hver måned i dette fondet fra august 2000 (samlet innskudd på 57.000,-) vil du nå sitte igjen med kr. 84.500,- – altså en gevinst på kr. 27.500,-. Hadde du satt inn hele beløpet på kr. 57.000,- i august 2000, vil du nå sitte igjen med kr. 61.300,-.

Kursfall ble "billigsalg". Årsaken til at du har kommet bedre ut ved å spre det samlede sparebeløpet gjennom månedlige plasseringer på 1000 kroner, er at nedgangstidene har spilt i din favør. Siden børsen deretter har steget, kan vi i ettertid litt forenklet si at du fikk kjøpt aksjefond på "billigsalg". Som det framgår av figuren, medførte dette "billigsalget" at du oppnådde gevinst på din samlede sparing lenge før børsen var tilbake til utgangspunktet fra august 2000.

Reduserer risikoen. I eksempelet over kom du bedre ut gjennom en spareavtale fra august 2000 framfor å sette inn et større engangsbeløp i august 2000. Hvis ikke aksjemarkedene hadde falt – men fortsatt å stige helt til nå – ville du ha kommet bedre ut gjennom en større engangsplassering i framfor å starte en spareavtale i august 2000. Spareavtaler gir med andre ord ikke alltid høyest gevinst. Regelen om at spareavtaler reduserer risikoen ved sparing i aksjefond, er imidlertid allmenngyldig. ■

Foto: Morten Brakestad

Fondssparernes rettigheter er godt ivaretatt i den norske verdipapirfondsloven.

– Sett i lys av lovens strenge krav til risikospredning og hyppig verdivurdering, er kun bankinnskudd like gjennomregulert som fond, sier Eystein Kleven, seksjonssjef i Kredittilsynet.

Kredittilsynet:

Fond – like gjennomregulert som bankinnskudd

Kredittilsynets oppgave er å føre tilsyn med alle institusjonene i verdipapirmarkedet, og tilsynet er fondssparernes garantist for at alt foregår i ordnede former. Enkelt sagt sørger tilsynet for at verdipapirmarkedet fungerer godt både som kapitalkilde for næringslivet og for investorer.

Overvåker og beskytter

– Vi passer på at de som setter sine penger i aksjefond, ikke opplever at produktet forandrer karakter underveis. Blant annet skal vedtektene til forvaltningsselskapene godkjennes av Kredittilsynet, sier Kleven.

I tillegg til at Kredittilsynet både

jevnlige og ad hoc ber fondene rapportere om sin virksomhet, foretar også tilsynet inspeksjoner hos forvaltningsselskapene. Nytt av året er også et elektronisk system som kan sammenstille fondenes posisjoner.

Fond er gjennomsiktig

Aksjefondene har høy grad av gjennomsiktighet, forteller Kleven. For eksempel skal investeringsmandatet være synlig gjennom vedtektene. Det skal også være mulig å se hvilke områder eller bransjer som fondet investerer i, og ikke minst skal forvaltningsgodtgjørelsen være kjent.

I Kredittilsynets operative virk-

Kredittilsynets Eystein Kleven passer på deg som sparer i fond.

somhet vies det meget stor oppmerksomhet at fondene forvaltes i henhold til mandatet og de krav som lovverket setter, forsikrer Kleven. ■

Nå lanserer vi flere spennende fond!

Bli med fra starten i våre to nye fond – Nordea Global Value Fund og Nordea Japanese Value Fund. Vi lanserte de første Value Funds i Norge i 2003. Flere av disse fondene kan vise til topp rangeringer, priser og salgssuksess i en rekke europeiske land. Med våre to nye fond kompletterer vi fondstilbudet til deg som kunde ytterligere.

Start en spareavtale nå!

Kontakt nærmeste Nordea-kontor, ring Nordea Fondene på tlf. 22 48 54 20 eller se www.nordea.no/investmentfunds.

Historisk avkastning er ingen garanti for framtidig avkastning. Framtidig avkastning vil bl.a. avhenge av markedsutviklingen, forvalters dyktighet, fondets risiko, samt kostnader ved tegning, forvaltning og innløsning. Avkastningen kan bli negativ som følge av kurstap.

Nordea

Investment Funds

Hadde du satt tusen kroner i banken i 1969, ville du hatt åtte tusen kroner i dag – mot 28.600 dersom du hadde satt pengene i et aksjefond som investerte på Oslo Børs.

Foto: InPress

Bra å tenke på for både barn og barnebarn. Selv om avkastningen i aksjefond svinger i perioder, viser statistikken fra de siste 35 årene tydelig at spareformen er uovertruffen på lang sikt.

→ Perioden 1969 til 2005 har gitt en gjennomsnittlig årlig avkastning på 10 prosent for et typisk aksjefond som har investert på Oslo Børs. Selv bevisste bankkunder vil neppe kunne oppnådd en gjennomsnittlig årlig avkastning på særlig mer enn seks prosent.

Har du regnet med skatten?

Effektene av skatt er sterkt undervurderte i forhold til langsiktig sparing. Ved banksparing tar staten etter dagens regler 28 prosent hvert år av avkastningen som er oppnådd. I et aksjefond betaler du derimot ikke skatt på avkastningen før du realiserer andelene. Det betyr at 28 prosent av fortjenesten du oppnår i de årene hvor aksjefondet stiger, kan stå urørt i fondet. I praksis er dette et rentefritt lån fra staten. På kort sikt vil det gi begrenset effekt, men på lang sikt – slik en investering i aksjefond bør være – så blir gevinsten betydelig.

Reduser risikoen gjennom langsiktighet

En investering i aksjefond innebærer risiko for tap. Har du en tidshorisont for din investering på ett til to år, risikerer du i verste fall bare å få med deg en nedgangsperiode. Har du en investeringshorisont på minst fem år, får du ofte med deg både opp- og nedgangsperioder – med god mulighet for et positivt sluttresultat.

Risikoen avtar med tidshorisonten på din investering. Dette kan enkelt illustreres med utgangspunkt i kursutviklingen for fondet som har vært investert på Oslo børs fra nyttårsaftnen 1969 og fram til utgangen av mars 2005.

Uslåelig på lang sikt

Plukker vi ut den verst tenkelige perioden for en ettårsinvestering i fondet, ville du ha tapt 47 prosent av investeringen. Øker du investeringslengden til 10 år, blir risikobildet et annet. Selv hvis du hadde vært så uheldig å investere i den tiårsperioden der fondet hadde dårligst avkastning, ville den vært positiv, og gitt deg en årlig gjennomsnittlig avkastning på 1,6 prosent.

Dette betyr ikke at du i fremtiden vil være garantert positiv avkastning ved en hvilken som helst tiårs investering i aksjefond. Det som uansett er sikkert, er at tiden er din beste venn i forhold til å redusere risiko.

Lett å være proff fondssparer

Fondets beste ettårsperiode ga en avkastning på 180 prosent. Skulle du være så heldig å ha investert i fondets

beste tiårsperiode, ville du ha oppnådd en gjennomsnittlig avkastning på hele 23 prosent per år.

Klarer du å sette penger i aksjefond på de rette tidspunktene, får du med andre ord en heftig avkastning. Men dessverre: Statistikken viser at selv profesjonelle investorer ikke klarer å treffe de beste investeringstidspunktene i aksjemarkedet. Trøsten er at du ved å se bort fra timing og heller fokusere på langsiktighet, har et like godt utgangspunkt som proffene.

Og hvis du kombinerer langsiktighet med fast månedlig sparing i aksjefond, vil du foreta investeringer på ulike kursnivåer – noe som reduserer risikoen betraktelig. I tillegg har du mulighet til å ta ut pengene gradvis – for eksempel til egen pensjon – noe som også reduserer risiko. ■

EKSEMPEL VED 1.000 KRONER INVESTERT I 1969:

	Bank	Aksjefond
Gevinst før skatt	7.000	27.600
Gevinst etter skatt	3.500	19.900

Ser vi bort fra skatt har avkastningen i aksjefondet vært nærmere fire ganger høyere enn bankinnskuddet. Hvis vi med utgangspunkt i dagens skatteregler trekker fra skatten, viser tallene at avkastningen i aksjefond er nær seks ganger høyere enn ved banksparing.

HVA ER RISIKO?

De aller fleste er inneforstått med at aksjekurser kan endre seg raskt – enten oppover eller nedover, og dermed at det er en risiko forbundet med sparing i aksjefond. Men hvordan kan vi måle risiko? Det finnes ikke ett allmenngyldig svar på dette, blant annet fordi den enkelte kan ha ulike innfallsvinkler til risiko.

I det daglige vil mange oppleve risiko som sannsynligheten for å tape penger – altså risikoen for å få negativ avkastning.

Andre vil oppfatte risiko som faren for at avkastningen ved sparing i fond skal bli lavere enn hva de kunne fått i banken.

Avslutningsvis den offensive holdningen til risiko – nemlig faren for å gå glipp av avkastning.

Dersom du erger deg over å ha hatt pengene i bankene når aksjemarkedene har steget flere titalls prosent, er du i den sistnevnte gruppen. De fleste føler seg kanskje hjemme i flere av de ovennevnte gruppene.

EN ENDELØS REKKE KURSREKORDER

Aksjemarkedet blir ofte fremstilt som rent lotteri, der kursene svinger opp og ned rundt et nullpunkt. Ofte får vi høre at det som skal opp, skal ned igjen. Dette er grunnleggende feil.

Aksjemarkedet svinger ikke rundt et nullpunkt, men rundt en avkastning som i gjennomsnitt ligger noen prosenter høyere enn de beste bankerentene. Så lenge vi har økonomisk vekst og økt verdiskaping i næringslivet, vil derfor aksjemarkedene sette stadig nye kursrekorder.

Ved å eie aksjer blir du deleier av den verdiskapingen som finner sted i næringslivet. Ingen ville ta risikoen med å plassere sine sparepenger i en bedrift hvis man ikke hadde grunn til å tro at avkastningen ble høyere enn ved å ha pengene i banken. Dette er også årsaken til at Petroleumsfondet, som har en lang tidshorisont for forvaltningen av pengene til det norske folk, til enhver tid har om lag 40 prosent av sine midler i aksjemarkedet.

AKSJEMARKEDENE KAN SVINGE MYE

Nedenfor ser du eksempler på større opp- eller nedgangsperioder ved Oslo Børs de siste årene.

Nedgangsperioder:

august 2000 – februar 2003:	-47 prosent
april 1998 – september 1998:	-38 prosent
juli 1990 – september 1992:	-50 prosent

Oppgangsperioder:

februar 2003 – mai 2005:	+154 prosent
september 1998 – august 2000:	+71 prosent
september 1992 – april 1998:	+241 prosent

Vi kan med sikkerhet si at aksjefond – enten du investerer på Oslo Børs eller andre børser – vil svinge en del i verdi også i fremtiden. Historisk har imidlertid oppgangsperiodene vært sterkere enn nedgangsperiodene, og slik er det også all grunn til å tro at det blir i fremtiden.

– Mange tradisjonelle pensjonsprodukter har skattefordeler, men er samtidig kompliserte og rigide, sier fonds- og pensjonseksperter Øistein Medlien. Han mener at vanlige aksjefond er et undervurdert pensjonssparealternativ.

Foto: T. Busch-Christensen

➔ Fokus rundt pensjon har økt kraftig i de senere år, og i sin rolle som investeringsdirektør i det uavhengige rådgivingselskapet AON Grieg Investor følger Medlien både pensjonsproblematikken og fondsmarkedet tett.

Han er soleklar i sine råd til deg som planlegger å spare til alderdommen:

– Pensjonssparing bør plasseres slik at dine midler kan forventes å holde tritt med inflasjon og velstandsvekst. Dette oppnår du ved å investere store deler av midlene dine i eiendom og aksjer. De fleste av oss har mer enn nok plassert i eiendom gjennom eierskap i bolig – og eventuelt i fritidseiendom. Samtidig har vi alt for få pensjonsmidler plassert i aksjer, sier han.

Tenk langsiktig – spar i fond

– Pensjonssparing er den mest langsiktige spareform du kan tenke deg, og de kortsiktige svingningene i ak-

Aksjefond – perfekt for pensjonssparing

Din pensjon – ditt ansvar

sjemarkedene bør derfor ikke være noe stort problem, sier Medlien.

– Denne langsiktigheten er grunnen til at pensjonsmidler ikke bør plasseres i banken, fordi du der ikke får avkastning som holder tritt med inflasjon og lønnsvekst. Husk at bare én prosenthet høyere avkastning årlig over en 20 års periode gir deg 20 prosent høyere pensjon fra du blir pensjonist, sier han.

Medlien mener at aksjeinvesteringer for privatpersoner bør finne sted gjennom fond, der du også har fullt innsyn i både kostnader og avkastning.

– Og, dersom fleksibilitet og valgfrihet er viktige kriterier, er antagelig direkte sparing i verdipapirfond det

beste pensjonsproduktet. Ikke minst gjelder dette med hensyn til når utbetalingsperioden skal begynne.

Tenk om jeg hadde startet litt tidligere...

– Jeg skjønner at pensjonssparing ikke står øverst på agendaen hos 20- og 30-åringer – det er jo så mye annet man trenger pengene til i denne fasen, sier han. Problemet med å utsette pensjonssparingen til man er et stykke opp i 40-årene, er at det da må spares mye mer per år for å opparbeide samme pensjonskapital ved ønsket alder.

Mange kan også få seg en kalddusj når de blir pensjonister. For selv de av oss som har hatt pensjonsordninger

– Å spare for pensjonen handler i praksis om å opprettholde samme levestandard som i dag, sier Øistein Medlien.

gjennom jobben, vil overgangen til pensjonisttilværelsen medføre et inntektsbortfall.

– For mange av oss er det et stort gap mellom det vi ønsker og det vi får i pensjon, og for en del av oss er dette gapet ubehagelig stort. Det gjelder særlig for dem med middels eller høye inntekter uten pensjonsordning på jobben, eller de som ønsker å gå av noen år før 67 år, konstaterer Medlien.

– Det dreier seg ikke om å spare for å kunne kjøpe seilbåt eller hytte på fjellet. Det handler i realiteten om å kunne opprettholde noenlunde samme levestandard som i dag. Min oppfordring er derfor: Start sparingen nå! ■

HVORDAN BLIR PENSJONEN DIN?

Som pensjonist får du antagelig mindre å rutte med – dersom du ikke selv tar grep. Regneeksempelet viser hvilke faktorer du bør kjenne til for å få et bilde av din egen pensjonsutbetaling. Hva du kan forvente fra Folketrygden, utfra din lønn idag, finner du på **side 9**.

NB! Dette er basert på dagens pensjonssystem, men det er liten grunn til å tro at den enkeltes private sparebehov blir redusert som følge av pensjonsreformen.

I tabellen lengst til høyre ser du hvor mye du må spare i aksjefond i måneden for å møte ditt årlige udekkede pensjonsbehov. Vi har lagt til grunn at aksjemarkedet vil gi en årlig gjennomsnittlig avkastning på 8 % i oppsparingsperioden. Utbetalingsperioden er beregnet til 13 år, og den beregnede avkastningen i denne perioden er 3,5 %. Her er det ikke tatt hensyn til skatt og inflasjon. For at beløpet du får utbetalt fra pensjonstidspunktet skal ha samme verdi som idag, må du justere sparingen din i takt med inflasjonsutviklingen.

Eksempel		Sett inn dine tall
Dagens inntekt (årlig bruttoinntekt)	kr 350.000,-	
Ønsket pensjon i prosent av dagens inntekt (valget er ditt)	66 %	
Hvor lenge er det til pensjonsalder (sparehorisont)	25 år	
Regn ut ønsket pensjon $350.000 \times 66 \div 100$	kr 231.000,-	
Utbetaling fra Folketrygden (tabellen på side 9 gir en indikasjon)	-kr 181.000,-	
Tjenestepensjon (ev. pensjon fra arbeidsgiver)	-kr 0	
Udekket pensjonsbehov	kr 50.000,-	

Sparebeløp per måned basert på årlig utbetaling over 13 år

År igjen til pensjon	Årlig utbetalt beløp			
	50,000	100,000	150,000	200,000
35 år	244	489	733	977
30 år	372	743	1,115	1,486
25 år	576	1,151	1,727	2,303
20 år	920	1,840	2,759	3,679
15 år	1,550	3,100	4,651	6,201
10 år	2,905	5,811	8,716	11,622

Kom i gang med sparingen før du er blitt for gammel!

Tabellen viser at ved å spare kr 576,- i måneden i 25 år, kan du forvente å ha kr 50.000,- mer å rutte med hvert år i 13 år.

Ruth Flolid Bakke følger med spenning med på hvordan fondsandelene utvikles.

Foto: Helle Aasand

Ruth Flolid Bakke er en ivrig fondssparer. God avkastning og tillit til forvalterne gjør at hun ikke er redd for å la fondsforvalteren ta hånd om sparepengene. Hun har også kjøpt andeler i aksjefond til barnebarna.

➔ Jeg er veldig fornøyd med fondssparingen. Avkastningen har vært god – mye bedre enn i banken. Det er jo derfor jeg er med. Samtidig er det jo veldig spennende å følge med på kursene og børsen, sier Ruth Flolid Bakke.

I 1999 begynte hun å spare i aksjefond, med et innskudd på 10.000 kroner, som i dag har vokst til over 23.000. Hun setter mer eller mindre fast inn mer penger, i tillegg til at hun har en månedlig spareavtale – og har så langt oppnådd en avkastning på rundt 80 prosent på alt hun har spart.

– Det er en veldig grei ordning. Når jeg vil sette inn litt ekstra, er det bare å ringe til forvalteren, så ordner hun alt. Jeg setter også pris på god service, og at de setter av tid til meg, sier Flolid Bakke.

Svingninger

Nedgangen på børsene fra 2000 til 2003 skremte ikke Flolid Bakke tilbake til banken.

– Jeg regner med at det går opp og ned. Da markedet sank, passet jeg på å kjøpe litt mer. Ved å kjøpe når det går ned, blir jeg med på neste opptur, forteller hun. Det går opp før eller senere – og investeringen er uansett langsiktig.

– Jeg blir pensjonist om syv år, da får vi se hva pengene skal brukes til.

Lar barnebarna arve gode sparevaner

Jeg får jo ikke mer enn minstepensjon, så da kan det være greit å ha litt i bakhånd. Med et så langt tidsperspektiv er aksjefond den beste spareformen, sier Flolid Bakke. Fondssparingen har også gjort 60-åringen mer interessert i økonomi – og hver helg kjøper hun Finansavisen for å få med seg hva som skjer i markedet.

Fond til barnebarna

Ruth Flolid Bakke vil gjerne føre sine sparevaner videre i generasjonene, og hun har kjøpt andeler i aksjefond til alle sine barnebarn. Hun synes det er viktig at den eldre generasjonen kan bidra litt til de yngre. At bestemors sparevaner har smittet, er eldstemann på tretten et godt eksempel på. For et par år siden tok han med seg sparepengene i en pose og gikk til fondsforvalteren for å sette inn disse.

– Det var veldig koselig. Jeg var litt usikker på om de tok imot kontanter, men det gikk greit. Han ble godt tatt og fikk gjøre innskuddet sitt, sier den stolte bestemoren. Hun vet ikke hvor mye barnebarna har tjent på fondene, men er overbevist om at også de har hatt fått en fin avkastning.

Også venninner og bekjente har begynt å spare etter råd fra den ivrige fondsspareren.

– Jeg anbefaler gjerne folk å begynne å spare i aksjefond, men passer på å understreke at det er forbundet med en viss risiko. Det kan jo ikke gå opp hele tiden, sier Flolid Bakke. Nå håper hun at oljeprisen vil holde seg høy – og tror det vil kunne bidra til at kursene bedres.

Ruth Flolid Bakke spekulerer ikke i å selge på topp, men passer gjerne på å kjøpe litt mer dersom kursen går

Ruth Flolid Bakke håper å kunne inspirere barnebarna til også å spare i fond.

ned. Ved salg tar jo staten sin del av gevinsten. Da er det bedre å vente så lenge som mulig, mener hun.

Hurtigruten

– Det er vanskelig å vite når det er på topp. Jeg har et langsiktig perspektiv, og pengene skal bidra til litt ekstra når jeg blir sluttet å jobbe. Da kan jeg innløse litt i ny og ne, og kanskje reise litt, sier den spreke 60-åringen. Hun planlegger turer til både slekt og venner, men den store drømmen er en tur med Hurtigruten.

– Både besteforeldrene mine og moren min snakket om at de hadde så lyst på en tur med Hurtigruten. Det ble ikke noe med dem, men jeg får satse på at jeg kommer meg av gårde, bare helsa holder, sier hun. ■

Tekst: Sjur O. Anda Foto: Helle Aasand

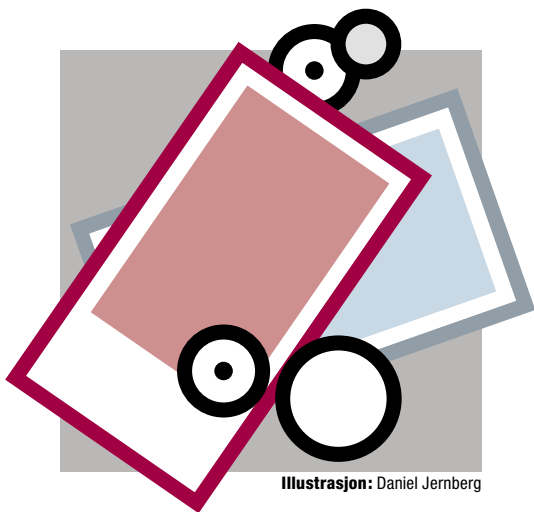
VISSTE DU AT:

- formuesskatten for verdipapirfondsandeler er i 2005 redusert til 65 prosent av fondets markedsverdi. Dette innebærer du får 35 prosent lavere formuesskatt på fondsandeler enn for eksempel bankinnskudd.
- fra 2006 innføres nye skatteregler for personlig andelseiere i aksjefond. Ved salg av andelene skal du betale 28 % skatt kun på gevinsten som overstiger såkalt "normalavkastning" (definert som renten på 5 års statsobligasjoner).
- 28 prosent av befolkningen sparer i aksjefond
- 6 prosent av befolkningen sparer i pengemarkedsfond
- pensjon og muligheten for å tjene penger oppgis som de viktigste motivene for å spare i fond

Blant dem som sparer i fond mener:

- 90 prosent at sparing i fond er enkelt
- 86 prosent at aksjefond historisk har gitt høyere avkastning enn banksparing
- 76 prosent at det er fornuftig med en fast spareavtale – og flere kvinner enn menn mener dette

(Kilde: MMIs fondsundersøkelse)

Illustrasjon: Daniel Jernberg

RENTES RENTE GIR TURBOEFFEKT

Når du skal vurdere hvor mye penger du får igjen for sparepengene dine, er det viktig å ikke glemme effekten av rentes rente. For over tid blir resultatet nesten utrolig høyt.

Hvis du investerer 1.000 kroner og får ti prosent rente, skulle du intuitivt tro at summen etter ti år ville være vokst til 2.000 kroner. Slik er det ikke – for etter at rentes rente har gjort sitt, sitter du faktisk igjen med 2.600.

Jo lenger sparehorisont du har, jo mer kan du dra nytte av denne effekten. Etter 20 år har du ikke 3.000 – men 6.800. Og i perioden fra 20 til 35 år blir effekten ekstrem – vi snakker ikke her om den intuitivt riktige summen 4.500 – men 28.650!

År	Rente 10 %
0	1 000
1	1 101
2	1 211
3	1 333
4	1 467
5	1 615
6	1 778
7	1 957
8	2 153
9	2 370
10	2 609
20	6 805
35	28 670

Fond dekker alle dine sparebehov

Det finnes et mylder av spareprodukter å velge mellom. Blant de muligheter som finnes, framstår fondssparing som enkelt og effektivt, der du selv kan følge med på avkastningen fra dag til dag.

Sparemønsteret er i endring. Mens sparing tidligere var ensbetydende med å ha penger på bok, er det i dag et vell av spareprodukter å velge mellom. De aller fleste sparer på en eller annen måte. Det er imidlertid lett å gå seg bort i det store tilbudet som finnes og velge feil produkt.

Enkelt og forbrukervennlig

Få spareprodukter har like stor åpenhet og er like enkle og fleksible som frie fond. Det er ikke vanskelig å spare i fond. Du kan selge deg ut når du måtte ønske det og få pengene på bankkontoen din få dager etterpå. Fond er gjennomregulert fra myndighetenes side – dette er gjort for å gi deg som forbruker maksimal beskyttelse.

Fullt innsyn

En åpenbar fordel med fond er at du hele tiden vet hva du har investert i. Det er ikke mange andre spareformer som gir deg samme innsyn i hva som skjer med pengene dine som fond. Du kan selv følge med – hver eneste dag – i avisen om hvordan det går med nettoavkastningen i ditt fond. Det er full åpenhet om samtlige kostnader, og du finner ingen skjulte gebyrer. Fond er lovpålagt å gi disse opplysningene – og må dessuten følge en felles informasjonsstandard fastsatt av bransjen selv.

Hvilket fond skal jeg velge?

Det finnes fond for enhver smak – det finnes fond for deg som kun skal spare en kort periode, og det finnes fond for deg som skal spare i lang tid. Samtidig finnes det fond med høy risiko, og dermed også

Foto: Richard K. Johansen

mulighet for ekstraordinær avkastning, men også fond med lav risiko for deg som primært ønsker å bevare verdien av sparepengene dine til enhver tid. Til syvende og sist handler ditt fondsvalg om hvilken balanse du ønsker mellom trygghet og avkastning.

Avkastningsforventninger

Det er tre faktorer som bør være avgjørende når du skal bestemme deg for hvilken type fond du bør velge. Det første er å vurdere hvilke avkastningsforventninger du har. Dersom du har en forventning om at sparepengene skal stige med 50 prosent i løpet av de neste 5 årene, er aksjefond ditt eneste alternativ. Det er nemlig bare aksjefond som har en høy nok forventet avkastning til å oppfylle et slikt avkastningskrav. Husk at du ikke kan få både i pose og sekk – ønsker du høy forventet avkastning, må du også akseptere

den tilhørende risikoen som dette innebærer.

Hvordan håndterer du risiko?

Dette bringer oss over på den neste faktoren som er sentral ved valg av fond, nemlig hvordan du selv opplever risiko. Dersom du sover dårlig – eller ikke får sove i det hele tatt – når det stormer på verdens børser, da bør du nok ikke ha sparepengene dine i aksjefond. For deg vil det antakelig være bedre å velge tryggere fondsalternativer som kombinasjonsfond eller rentefond. Er du ikke villig til å utsette pengene dine for risiko, kan pengemarkedsfond være alternativet. Velger du tryggere alternativer, innebærer det at du samtidig må jenne dine avkastningsforventninger.

Hvor lenge skal du spare?

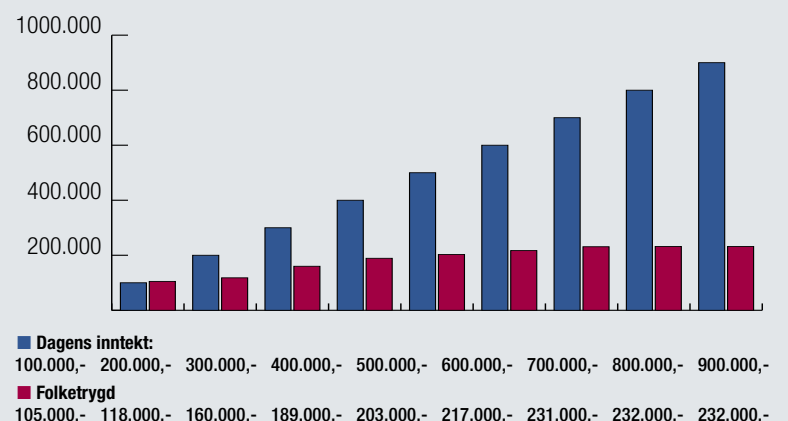
Den tredje faktoren som bør være viktig for fondsvalget ditt, er hvor lenge du skal spare. Dersom du har lang nok sparehorisont (de fleste vil si minst fem år), vil aksjefond med stor sannsynlighet gi en bedre avkastning enn andre sparealternativer, selv om fondet kan svinge mye i verdi fra et år til det neste. Har du en kortere sparehorisont, er det viktig at du er klar over nettopp dette: På kort sikt kan du være heldig og oppleve høy avkastning, men det er også risiko for det motsatte. Dess lengre din sparehorisont er, dess større er sannsynligheten for at du avkastningsmessig vil komme best ut gjennom å spare i aksjefond.

Bernt S. Zakariassen
Direktør i Verdipapirfondenes Forening

FAKTA: HVA GIR FOLKETRYGDEN DEG?

Dette er en forenklet beregning av fremtidig pensjon fra folketrygden, basert på gjeldende regler i april 05. Det er forutsatt en opptjeningstid på 40 år. Beregningen tar utgangspunkt i at du er enslig. Pensjonist med ektefelle/samboer som har inntekt større enn 2 x grunnbeløpet i folketrygden, eller som selv mottar pensjon, får en reduksjon i pensjonsbeløpet.

For mer nøyaktig beregning av folketrygden kan du bestille en serviceberegning fra Trygdeetaten.

– Småsparere og -investorer kjøper og selger aksjer og aksjefond på feil tidspunkt – og går dermed glipp av meravkastningen i aksjemarkedet over tid, sier forsker Ellen Katrine Nyhus.

→ Folk flest sparer i aksjefond når aksjekursene først har steget en stund, viser VFFs statistikk. Når aksjekursene faller, lar mange være å tegne nye andeler, og venter heller til neste kurstoppgang. Hvorfor har vi en slik adferd?

Småinvestorens kjennetegn

– De færreste har forutsetninger for å forstå prisingen i aksjemarkedet godt. Ofte er oppfattelsen basert på historier i massemedia eller samtaler med venner sier Nyhus. Som førsteamanuensis ved Høgskolen i Agder forsker hun på økonomisk adferd, og vet at småsparernes vurderingsevne i aksjemarkedet ikke er veldig imponerende. Noen bruker faktisk små, private investors forventninger til markedet som en indikasjon på at den motsatte utvikling er mer sannsynlig, sier hun.

Et annet kjennetegn er at mange småinvestorer gjerne bruker kjøps-

Taper på investeringsadferd

Spar jevnt og trutt

pris som referansepunkt. Mange realiserer gevinster for fort, og tap for sent. Alle misliker å tape penger. Å holde på tapsaksjer er gjerne et uttrykk for håp og forventning om en verdiøkning der investeringen likevel skaper gevinst, forklarer forskeren.

– Mange klarer heller ikke å skille mellom et populært selskap og en god aksje. Det første kan ha god vekst og havne på forsiden av avisene – men det gjør ikke uten videre aksjen til et fornuftig investeringsobjekt, sier hun.

Det fjerde og siste kjennetegnet

på småinvestoren er at han eller hun ikke sprer sin risiko nok.

Forventninger på galt grunnlag

– Det er vanlig at småsparere skaper sine forventninger ut fra historisk avkastning de siste årene før investeringen, og glemmer aksjemarkedets langsiktige natur. Et nærliggende eksempel er erfaringer fra den svenske pensjonsordningen, hvor arbeidstakere selv må investere 2,5 prosent av sin lønn i fond, forteller Nyhus.

Da ordningen ble igangsatt i 2000,

Ellen Katrine Nyhus, forsker.

ble man oppfordret til aktivt å velge fond, ellers ble pengene plassert i et statlig "standardfond" (Premiesparfondet). 59 prosent valgte fond selv det første året – og et IT-fond som hadde hatt en verdistigning på over 500 prosent de siste fem årene var den klare vinneren. Så sprakk IT-boblen, og tre år etter hadde fondet stupt nesten 70 prosent. Generelt var tapet for de som hadde valgt fond selv i snitt 40 prosent, mens de som ikke hadde valgt, hadde sett en verdning på 30 prosent.

(Oslo Børs)

(ODIN Norge)

Aksjefondet ODIN Norge har mer enn 13-doblet verdien siden 1992. Verdien på Oslo Børs er godt og vel 4-doblet.

Oppskriften på de gode resultatene er grundige analyser utført av et meget erfarent forvaltningsteam. Vi er en aktiv forvalter som kun investerer i de selskapene vi etter egne analyser mener er undervurderte og gode. Slik har vi lyktes og det skal vi fortsette med, til beste for andelseierne i fondene.

Kontakt oss på tlf. 22 01 02 04 eller på www.odinfond.no

Historisk avkastning er ingen garanti for framtidig avkastning. Framtidig avkastning vil bl.a. avhenge av markedsutviklingen, forvalters dyktighet, fondets risiko, samt kostnader ved tegning, forvaltning og innløsning. Avkastningen kan bli negativ som følge av kurstap. Avkastning fra start-dato 25.06.92: ODIN Norge 1228,92% (22,30% p.a.) Oslo Børs Fondindeks/Oslo Børs Total Indeksen 341,85% (12,26% p.a.) pr. 30.04.05.

Vi mennesker er typisk for optimistiske når aksjekursene stiger og for pessimistiske når aksjekursene synker. Småsparere kommer langt med å spare jevnlig og fortsette sparingen også når markedet faller.

Ellen Katrine Nyhus, forsker.

– Det skal bemerkes at 2000 var det året den siste, store nedgangen i markedet begynte, og de fleste tapte frem til markedene snudde i 2003. Uansett illustrerer eksempelet hvordan mange småsparere gjerne taper mer ved å sette sin lit til egne vurderinger, sier Nyhus.

Råd til småsparere

Småsparere kommer langt med å spare jevnlig, opprette månedlige spareavtaler, være disiplinert og fortsett sparingen også når markedet faller,

mener Nyhus. I tillegg kan det være lurt å spre risikoen i fondsporteføljen på fond med både lav og høy risiko og ulik geografisk eller bransjemessig spesialisering. Risikoen man eksponerer seg for bør reduseres gradvis før man har tenkt å løse inn andelene igjen, råder hun.

– Samtidig skal du ha et bevisst forhold til gebyrer – store forvaltningsgebyrer kan nemlig spise opp deler av gevinsten. Det er ikke nødvendigvis slik at høyt gebyr henger sammen avkastningen i fondet, sier Nyhus. ■

Foto: Kjell Inge Sørensen

– Småsparere kommer langt med å spare jevnlig og opprette månedlige spareavtaler, mener forsker Ellen Katrine Nyhus.

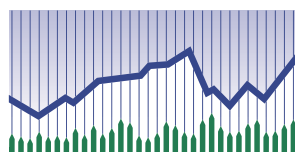
Fondssparing dekker alle dine sparebehov

SKAGEN Fondene er en uavhengig fondsforvalter med et overordnet mål: Gi våre andelseiere høyest mulig avkastning til lavest mulig risiko. En forutsetning for å oppnå dette, er å være trofaste mot vår langsiktige investeringsfilosofi, holde høy kontinuitet blant porteføljeforvalterne og utføre grundige analyser. En aktiv verdibasert forvaltningsfilosofi gir oss frihet til å velge selskaper på alle verdens børser.

Det er
forskjell
på fond

SKAGEN Fondene tilbyr seks fond – tre aksjefond og tre rentefond – noe som gjør det enkelt å velge. Med dette svært oversiktelige produktspekteret kan vi dekke alle dine sparebehov. Våre aksjefond har siden oppstart gitt høy avkastning til lav risiko. Våre rentefond passer for dem som ikke ønsker risiko, eller skal spare kortsiktig. Rentefond er et meget godt alternativ til høyrentekonto i bank.

SKAGEN FONDENE

www.skagenfondene.no. Telefon 04001. Telefaks 51 86 37 00. E-post kundeservice@skagenfondene.no

Et bortimot fraværende forhold til sparing var det dramatiske bakteppet da svenske politikere opprettet allemannsfondene på åttitallet. I dag sparer hele 73 prosent av svenskene, og 65 prosent av barna, i fond.

→ Interessen for å spare i aksjefond har økt dramatisk de siste 15–20 årene. Lav rente på bankinnskudd over lang tid er en av grunnene, men størst påvirkning har utvilsomt opprettelsen av allemannsfondene hatt, sier Pia Nilsson. Hun leder Fondbolagens Förening, en bransjeorganisasjon som har til oppgave å ta hånd om fondsselskapenes og fondssparerens interesse.

Store skattefordeler

Allemannsfondene var et unikt prosjekt, støttet av både den politiske høyre- og venstresiden. Bakgrunnen var at politikerne på midten av åttitallet med uro registrerte at nesten ingen svensker hadde et aktivt forhold til sparing.

– Allemannsfondene ble starten på den store iveren vi i dag ser for å spare i fond, sier Nilsson.

Store skattefordeler var en av de viktigste incentivene for de som ønsket å spare i allemannsfondene. I begynnelsen var imidlertid taket for å oppnå denne skattefordelen 400 kroner i måneden. Dette taket ble senere hevet til 2.000 kroner i måneden, inntil hele ordningen ble avviklet på slutten av 90-tallet.

Ga gode sparemønstre

I Norge var historien annerledes. Vår nærmeste parallell var AMS-ordningen, som ga skattefordeler for årlige plasseringer på inntil 5.000 kroner i aksjefond. Den store forskjellen var imidlertid at en typisk sparesituasjon for AMS var å sette inn hele beløpet på slutten av året – mens svenskene tidlig lærte seg fordelene ved å spare månedlig.

– Det viktigste med Allemannsfondet var at det ga det svenske folk gode sparevaner. Selv om mange bare sparte noen hundrelapper i måneden, så gikk årene fort. Resultatet var en pen fortjeneste etter at avkastningen hadde bidratt med sitt. Da allemanns-

fondene ble avsluttet, var sparevanene så godt innarbeidet at fondssparerne så seg om etter aksjefond uten skattefordeler, sier Nilsson.

– I dag sparer 73 prosent av svenskene frivillig i fond. Tar vi med premiepensjonen, der de kan plassere 2,5 prosentenheter av den årlige innbetalingen til folketrygden i vanlige verdipapirfond, øker tallet til 94 prosent.

Videre sparer hele 65 prosent av svenske barn i fond, enten via spareavtaler som de selv har opprettet, eller avtaler som foreldrene har opprettet for dem.

– Fondssparing har en positiv klang hos det svenske folk. Selv om vi har et av verdens beste velferdssamfunn, så ønsker svensker å legge seg opp

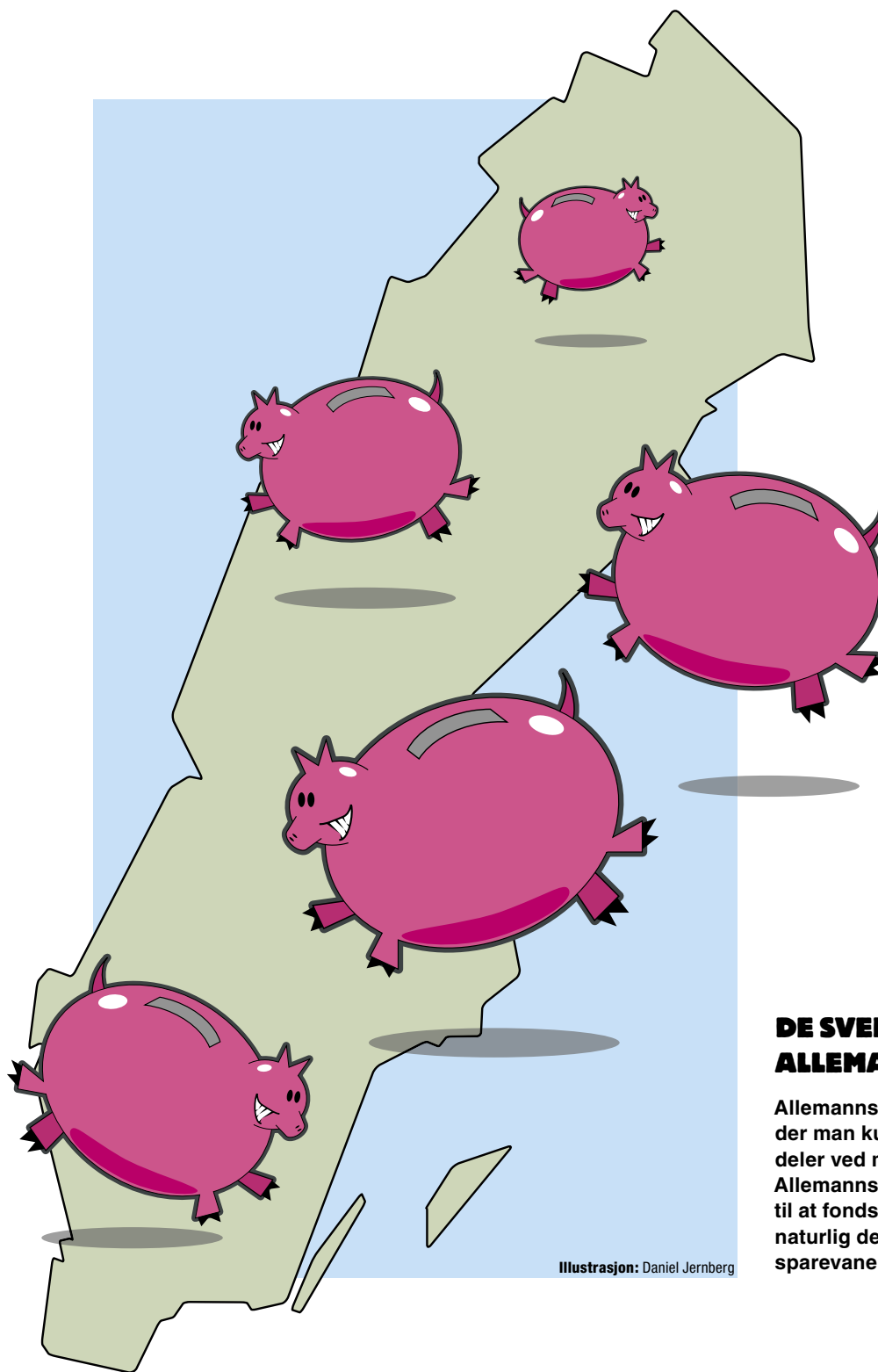
egne penger. Mange tenker at hvis noe hender, så må jeg ha penger, sier Nilsson.

Kvinner foran menn

Da allemannsfondene ble opprettet, var det nesten bare menn som sparte i fondet. De fleste kvinnene holdt seg fortsatt til banken, som ga liten, men trygg rente.

– Etter noen år med allemannsfondene registrerte stadig flere kvinner at deres avkastning i banken lå under mennenes avkastning. Denne erkjennelsen førte til at mange kvinner fikk et mye mer aktivt forhold til sparing i aksjefond, sier Nilsson.

I motsetning til Norge, hvor mennene er i flertall, er det i Sverige i dag

Illustrasjon: Daniel Jernberg

DE SVENSKER ALLEMANNSFONDENE

Allemannsfondene var aksjefond, der man kunne oppnå skattefordeler ved månedlig sparing. Allemannsfondene har bidratt til at fondssparing har blitt en naturlig del av svenskernes gode sparevaner.

Söta bror flokker til fond:

Aksjefond – skapte svensk sparesuksess

Foto: Tommy Hvitefelt

– Allemannsfondene lærte svenskene gode sparevaner, sier Pia Nilsson, leder for Fondbolagens Förening i Sverige.

flere kvinner som sparer i aksjefond. Det dreier seg om alle typer fond. Det er imidlertid store forskjeller mellom kjønnene. Menn er fortsatt mer risikovillige, mens kvinner foretrekker de mer stabile fondene.

Da aksjemarkedet stupte i år 2000, var nordmenn relativt ferske fondssparere, og resultatet var at motgangen virket demoraliserende. Heller ikke svenskene var immun mot de dårlige tidene på børsen – men med noen viktige forskjeller fra Norge:

– Interessen for å spare i aksjefond minket, mens interessen for rentefond økte. Men til langsiktig sparing, som unit linked og pensjonssparing, velger fremdeles svenskene aksjefond, sier Nilsson. ■

Foto: T. Busch-Christensen

– Det er praktisk talt umulig å kjøpe på bunn og selge på topp, sier fondseksperter Christian Klerck Nilssen i Morningstar.

Kunsten å spare riktig:

Når skal du kjøpe – når skal du selge?

Forsøker du å "time" investering i aksjefond for å få maks avkastning, ender du opp med å lure deg selv – og få lavere avkastning.

Få ting er skarpere enn etterpåkløskapens klare lys, og i ettertid er det svært lett å se når du burde ha kjøpt og solgt dine aksjefond. Men alle som har fulgt med på børsen, vet at det praktisk talt er umulig å vite når markedet er på topp eller bunn.

Christian Klerck Nilssen er analysesjef i Morningstar Norge, en uavhengig tilbyder av fondsinformasjon både til private småsparere og profesjonelle investorer. Hans jobb er å følge fondsmarkedet tett – noe som også har gjort ham til etterspurt ekspertkommentator i diverse fora.

Tenk langsiktig

Morningstars generelle råd til norske sparere er svært klart.

– Du må tenke på at sparing i aksjefond er en langsiktig spareform – og holde fast ved ditt opprinnelige mål med sparingen, sier Klerck Nilssen. Med andre ord – ikke tenk for mye på topp og bunn i markedet. Gå inn når det passer for deg, og selg når du har nådd målet med sparingen.

Tommelfingerregler

Det finnes ingen på forhånd bestemte tidspunkt i aksjemarkedet for når det er riktig tidspunkt å kjøpe eller selge fondsandeler. Likevel finnes det en del tommelfingerregler du bør forholde deg til.

– Det første er at du bør kjøpe når du har et klart mål med sparingen din. Du bør ha både et realistisk mål og en klar tidshorison før du investerer – noe som også bestemmer hvilke fond du skal velge, sier Klerck Nilssen.

Det andre rådet er at du bør kjøpe når du har sparepenger som kan avsettes i noen år fremover.

– Fondssparing er en langsiktig

spareform. Du bør derfor ikke trade mellom fond for å få kortsiktig gevinst – det vil stort sett slå negativt ut, sier han.

Og sist, men ikke minst: du bør kjøpe fondsandeler når du har råd til det. Det finnes ikke noe bedre tidspunkt for å spare enn når du har penger til overs, sier Klerck Nilssen. Klarer du å kombinere disse rådene med en fast spareavtale, har du et svært godt utgangspunkt for vellykkede investeringer.

Selg når målet er nådd

Tilsvarende finnes det tommelfingerregler for når det er smart å endre på eller selge dine fond.

– Det grunnleggende er at du kan selge når du har nådd målet med sparingen din, sier Klerck Nilssen.

Ellers bør du selge når din økonomi endrer seg, slik at du får et annet forhold til risiko, endret tidshorison, eller når motivet for sparingen endrer seg.

– Et annet riktig tidspunkt å selge på, er når du trenger deler av eller alle pengene dine. Og selvfølgelig skal du heller ikke akseptere dårlig avkastning eller service fra forvalteren din. Da skal du også vurdere om det er riktig å selge, understreker han. ■

FEM BUD FRA MORNINGSTAR:

1. Sett deg et sparemål.
2. Fordel investeringene, spar litt hver måned.
3. Er du i tvil, få hjelp av en investeringsrådgiver, men vær hele tiden kritisk.
4. Dersom du ikke liker risiko, velg kombinasjonsfond eller rentefond.
5. Hold deg oppdatert om dine fonds eksponering og utvikling.

Når begynner livet?

Noen sier at livet begynner ved 40. Noen har sunget at det begynner ved 66. Det kan da ikke være slik? At man skal leve i årevis og vente på at livet skal begynne? Derimot skal man kanskje forberede seg på at livet kan bli langt. At man en dag bare skal leve og ikke jobbe. Bli pensjonsist. Og likevel ha råd til å leve. Ikke bare holde seg i live.

I Storebrand har vi hjulpet Nordmenn med å planlegge for fremtiden i generasjoner. Fond og pensjon er det vi kan best. Vi lover ikke gull og grønne skoger, men spareløsninger som gir deg en jevn og god avkastning over tid.

Snakk med oss i Storebrand. Vi hjelper deg med å få oversikt over din økonomiske fremtid og finne fond som passer ditt sparebehov.

Ta kontakt med oss i dag på tlf. 08880 og snakk med en rådgiver om sparing i våre fond.

 storebrand

Økonomisk trygghet siden 1767

Sparer du i fond, kan du hver eneste dag se hvordan det går med fondet ditt. Få andre spareformer gir deg så god løpende oversikt. Men hvordan skal du lese informasjonen i avisen?

Her finner du viktig informasjon om aksjefond og andre verdipapirfond. Vårt utvalg dekker mandag viser vi hva slags gebyrer fondene krever for kjøp, salg og forvaltning. Spørsmål? S

Fondsnavn	Andelsverdi	Avk. siste uke	Avk. hittil i år	Avk. 5 år	Tegn.-gebyr	Årlig honorar	Salgsgebyr	Fondsnavn	Andelsverdi	Avk. siste uke	Avk. hittil i år	Avk. 5 år	Tegn.-gebyr	Årlig honorar	Salgsgebyr	Fondsnavn
1 NORSE FOND 2																
ABIF Aktiv	364,63	-0,87	13,18	0,15	3,00	1,50	0,50	Globus Norge II								
ABIF Indeks	3565,94	-1,10	5,20	5,56	2,00	0,45	0,30	Handelsbanken Norge	0,00							
ABIF Norge	1378,10	-0,98	12,99	2,74	3,00	2,00	0,30	Holberg Norge	273,09	-0,40	4,96	2,01	3,00			
Avanse Norge (I)	221,09	-0,97	7,13	5,63	3,00	1,20	0,50	Kaupthing Norge	166,22	-0,34	17,28					
Avanse Norge (II)	2450,68	-0,39	5,50	2,12	3,00	1,80	0,20	KLP Aksjefond	1536,68	1,40	10,11	-1,26	2,00	1,50	0,00	
Banco Humanfond	25817,70	-0,38	7,40	4,54	2,00	1,80	0,50	NB-Aksjefond	1841,43	0,46	8,63	7,02	1,00	1,20	1,00	
Carnegie Aksje Norge	118,39	-1,06	4,26	0,01	1,20	1,20	0,20	NB-Plussfond	191,51	0,32	0,44	4,00	2,50	2,00	0,50	
Carnegie Norge Indeks	4089,25	0,22	6,53	7,46	3,00	1,20	1,00	Nordea Aksjefond	134,66	-0,41	2,52	4,58	2,50	2,00	0,50	
Delphi Norge	2520,28	0,42	6,56	5,31	3,00	0,80	1,00	Nordea Avkastning	2855,64	-0,84	4,60	3,65	2,90		0,20	
Delphi Vekst	4635,66	0,86	4,08	3,51	2,00		1,50	Nordea Kapital	648,17	-0,86	4,59	1,75	2,90		0,20	
DnB NOR Norge (I)	1755,95	-0,11	5,59	-0,68	3,00		1,50	Nordea SMB	3238,14	-0,83	4,83	2,47	1,00		0,20	
DnB NOR Norge Selektiv (I)	568,63	-0,99	4,89	2,94	3,00	2,00	0,20	Nordea Vekst	159,63	-0,46	15,43	1,46	2,90		0,20	
DnB NOR SMB	266,21	-0,75	7,30	4,98	3,00	2,00	0,20	ODIN Norge	1031,73	-1,01	3,45	1,09	2,90		0,20	
Firstnordic Norge I	171,29	0,39	17,34		3,00	2,00	0,20	Orkla Finans 30	1355,38	0,44	6,52	10,60	3,00	2,00	0,50	
Firstnordic Norge II	2581,59	-0,71	5,41	5,36	3,00		0,20	Orkla Finans Investment Fund	622,46	-0,41	4,69	6,44	3,00		0,50	
Firstnordic Norge Vekst	2825,93	-0,70	5,85	6,58	1,50		0,20	PLUS Aksje (Fondsforvalt)	74505,13	-0,65	3,40	5,59	2,50		0,50	
GAMBAK	6453,02	-0,89	14,02	2,25	3,00		0,20	PLUS Index (Fondsforvalt)	2067,19	0,30	3,57	3,56	0,50	1,20	0,50	
Globus Norge	5506,42	-1,03	14,13	0,39	3,00	1,80	0,30	PLUS Markedsverdi (Fondsforv)	3122,69	0,49	5,52	6,77	0,50	0,70	0,50	
	0,00				3,00		0,50	Postbanken Norge	2799,98	0,58	3,99	7,36	0,50	0,90	0,50	
								RF Aksjefond	186,88	-0,99	4,96	3,02	0,00	2,00	1,00	
									130,63	0,32	0,32	4,23	2,50	2,00	0,50	

Dette eksempelet er et typisk oppsett som du med enkelte variasjoner vil se igjen i flere aviser. Andre steder kan du få informasjon om andre avkastningsperioder, risikoprofil – og annet. En full oversikt finner du blant annet på www.vff.no.

1 Fondsnavn: Navnet på fondet.

2 Fondsgruppe: Fond grupperes sammen med andre som har en tilsvarende profil. I gruppen «Norske fond» inngår for eksempel aksjefond som primært investerer i aksjer notert på Oslo Børs, mens gruppen «Europeiske fond» består av aksjefond som primært investerer i aksjer notert på de europeiske børsene.

3 Andelsverdi: Viser kursen på én andel. Framkommer ved å summere markedsverdien til alle verdipapirer som fondet er investert i, fratrukket samtlige kostnader og

delt på antallet utstedte andeler. Dette gjøres daglig. Omtales også som «netto andelsverdi» eller «basiskurs».

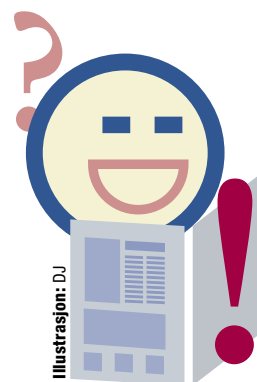
4 Avkastning siste uke: Nettoavkastningen siste uke (framkommer som endringen i andelsverdien siste uke). Husk at samtlige kostnader er trukket ut, slik at det er nettoavkastningen i fondet som vises.

5 Avkastning hittil i år: Viser fondets nettoavkastning siden års-

skiftet – etter at samtlige kostnader er trukket ut.

6 Avkastningen siste 5 år: Viser fondets gjennomsnittlige årlige nettoavkastning siste fem år – etter at samtlige kostnader er trukket ut. Hvis denne avkastningen er 6 prosent, betyr det at avkastningen i gjennomsnitt har vært 6 prosent i hvert av de siste 5 årene.

7 Tegningsgebyr: Viser hva det maksimalt koster å tegne andeler

i fondet. Oppgis i prosent av tegningsbeløpet.

8 Årlig honorar: Viser de totale kostnader som er belastet fondet siste år (i prosent). For de fleste fond tilsvarer dette det årlige gebyret som forvaltningsselskapet tar for å forvalte fondet.

9 Salgsgebyr: Viser hva det maksimalt koster å innløse andeler i fondet. Oppgis i prosent av innløsningsbeløpet.

Utbytte – et viktig bidrag til din avkastning

Kjøper du andeler i aksjefond, får du med deg de utbyttene som aksjeselskapene utbetaler. På sikt utgjør utbyttene mange penger.

Den langsiktige verdiøkning du kan forvente ved å være andelseier i aksjefond, skjer ikke kun gjennom at kursene på aksjene fondene investerer i, setter nye rekorder med visse mellomrom. De fleste aksjeselskapene betaler nemlig ut årlig utbytte til sine eiere. Når aksjefondene mot-

tar slike utbytter, inkluderes de i fondenes kurser.

Utbetalte utbytter fra aksjeselskaper er et viktig – og ofte undervurdert bidrag – til den samlede langsiktige avkastning du kan forvente ved å være investert i aksjer. Den kjente Dow Jones-indeksen måler

kursutviklingen i det amerikanske aksjemarkedet. Da Dow Jones ble satt sammen i 1896, hadde den en verdi på 40. Ved utgangen av 1998 hadde indeksen steget til 9.200 i verdi – altså 230 ganger høyere.

Dow Jones måler imidlertid bare økningen i selve prisen for amerikanske aksjer – den tar ikke høyde for at amerikanske selskaper løpende har utbetalt utbytter til sine eiere. Dersom utbyttene hadde vært inkludert i indeksen fra starten av, ville indeksen hatt en verdi på hele 652.000 ved

utgangen av 1998 – altså 16 300 ganger høyere enn startverdien! Hadde du investert én krone i det amerikanske aksjemarkedet i 1896, ville kronen altså vokst til 16 300 kroner etter drøye 100 år.

Merk at den tenkte investeringen ikke har gitt en tilsvarende økning i kjøpekraft. Årsaken til dette er inflasjonen, som har ”spist opp” en vesentlig andel av gevinsten hvis den skal omgjøres fra penger til kjøp av varer og tjenester basert på dagens prisnivå. ■

Foto: Morten Brakestad

Dine Pengers sjefredaktør Tom Staavi synes det er rart at massene velger bort de enkle og gjennom-siktige fondsproduktene og heller sparer i avanserte produkter som svært få skjønner, produkter med lang bindingstid eller svært dyre løsninger. – Det er nedslående at ikke flere sparer i fond, sier han.

– Det er helt utrolig at massene trekkes mot en ekstrem innlåsing av penger, mot produkter få skjønner og som i tillegg har urealistiske forventninger til avkastning, når det finnes så enkle og oversiktlige alternativer som fondssparing, mener Dine Penger-redaktør Tom Staavi.

➔ Nedslående, er Staavis nådeløse kommentar til at nordmenn ikke i større grad lar seg friste av aksje- og rentefond. Hvis vi ikke har pengene i banken, putter vi dem i alternativer som er dyrere, vanskeligere, har lenger bindingstid og som oftest en lavere forventet avkastning.

"Hyperavkastningsviruset"

Dine Penger er en utrettelig forkjemper for forbrukernes beste i kampen om kronene – og i en lederartikkel tidligere i år argumenterte Staavi for at det enkleste også er det beste når det gjelder sparing.

Men merkelig nok virker det ikke slik når du ser på det norske sparemarkedet. Sjefredaktør Staavi mener det skjer noe rart med mange når vi bestemmer oss fra å ta pengene ut av banken for å investere dem i noe annet. "Hyperavkastningsviruset", kaller han det.

– Alt for mange har urealistiske forventninger til avkastning når de forlater bankkontoens to prosents årlig rente. Plutselig forlanger man 100 eller 1000 prosents rente. Og da er det ikke rart at mange blir lurt, sier Staavi.

– Det underlige er at dersom du forteller en pyramidedeltaker at det er

Dine Penger-redaktør Tom Staavi:

Hyller de enkle løsningene

smartere å investere i aksjemarkedet, så er svaret at han ikke tør fordi det er for risikabelt. Hyperavkastningsviruset gjør dem blinde, tror han.

Ingen snarvei til rikdom

For like sant som at det ikke finnes noen snarvei til rikdom, finnes det heller ingen superavkastning uten risiko. Staavi går dermed også hyperavkastningsvirusets avlegger "superavkastning uten risiko" etter i sømmene.

Låser gladelig pengene fast

– Slike produkter har mange navn: aksjesparing uten risiko, aksjeavkastning med bankgaranti og banksparing med aksjeavkastning. Felles for dem alle er at de er vanskelige å skjønne, at kostnadene ofte er godt skjult, du binder pengene dine med en dyr rettetmulighet – og at forventet avkastning er lavere enn om du hadde plassert pengene direkte i aksjemarkedet, sier Staavi. – Men folk kaster seg på!

Ordet garanti trekker fokuset bort fra det som burde være motivasjonen for å ta pengene ut av høyrentekontoen: god avkastning til en fornuftig risiko.

En annen merkelig psykologisk faktor som er sterkt fremtredende i nordmenns sparevaner, er at frihet i sparesituasjonen ikke blir vurdert som en fordel.

– Å spare langsiktig, men likevel med frihet til å ta ut pengene når du vil, får ikke tilstrekkelig gjennomslag, forteller Staavi.

– Jeg foretrekker spareprodukter hvor jeg kan ombestemme meg underveis, og ikke må vente 12–40 år før jeg finner ut om spareformen var en god idé. Da kan det være for sent, påpeker han.

Det enkle er det beste

– Hvis jeg skal binde pengene over så lang tid, vil jeg ha en stor kompensasjon i form av høy forventet avkastning. Men det kan man ikke forvente

– Det finnes ikke noen snarvei til rikdom, heller ingen superavkastning uten risiko, sier Tom Staavi.

i produkter som garanterer en minsteavkastning. Og dermed må de forvalte pengene forsiktig, og da blir garantien en hemsko i det lange løp.

Staavi påpeker at de nevnte spareformene passer for noen. Men det som er rart, er at ikke flere lar seg friste av de åpenbare fordelene i fondssparing, mener han.

– Fondssparing er enkelt og lett tilgjengelig, og du kan ta ut pengene akkurat når du måtte ønske. Du kan opprette fast spareavtale eller sette inn et stort beløp, du kjenner kostnadene, du får stort sett med deg markedets avkastning, og du kan enkelt hver dag se hvordan sparingen utvikler seg i Dine Penger, på nettet eller i avisene. I andre spareprodukter er det langt vanskeligere å se hva som skjer, og det tar lang tid før du får fasiten, sier han. Det kan bli en dyrkjøpt erfaring, og nettopp derfor er fondssparing en god idé, sier han. ■

Her kan du få kjøpt verdipapirfond:

Alfred Berg Industrifinans
Grev Wedels plass 9
0151 OSLO

Tlf 22 00 51 00
www.abif.no

Holbergfondene
Edvard Griegs vei 3A
5059 BERGEN

Tlf 55 38 83 00
www.holbergfondene.no

Carnegie Kapitalforvaltning
Fjordalleen 16, 4. etg.
0250 OSLO

Tlf. 22 00 98 00
www.carnegie.no

KLP Fondsforvaltning AS
Karl Johansgate 41B
0121 OSLO

Tlf 22 03 78 00
www.klp.no

Danske Capital Norge AS
Stortingsgata 6
0161 OSLO

Forvalter Firstnordic Fondene

Tlf 24 00 57 00
www.danskecapital.no

Distribueres gjennom Fokus Bank ASA
Tlf. 810 00 900
www.fokus.no

DnB NOR Kapitalforvaltning
Øvre Slottsgate 3
0157 OSLO

Tlf 815 21 111
www.dnbnor.no/kapitalforvaltning

Postbanken
Kontoservice
0021 OSLO

Tlf. 800 800 60
www.postbanken.no

Fondene forvaltes av DnB NOR
Kapitalforvaltning

Landkreditt Forvaltning
Karl Johansgate 45
0162 OSLO

Tlf 22 31 31 31
www.lkforvaltning.no

Nordea Fondene Norge AS
Essendropsgate 7
0368 OSLO

Tlf 22 48 54 20
www.nordea.no/investmentfunds

Handelsbanken Fondforvaltning
Rådhusgaten 27
0113 OSLO

Tlf 22 94 07 00
www.handelsbanken.no

ODIN Forvaltning AS
Dronning Mauds gate 11
0250 OSLO

Tlf 22 01 02 03
www.odinfond.no

Orkla Finans Fondsforvaltning AS
Tordenskioldsgate 8/10
0160 OSLO

Tlf 22 40 08 00
www.orklafinans.no

Terra Fondsforvaltning
Postboks 2349
Munkedamsveien 35
0201 OSLO

Tlf 22 87 81 00
www.terrafondene.no

Pareto Forvaltning ASA
Postboks 1810 Vika
0123 OSLO

Tlf 22 87 87 00
E-post: pf@pareto.no
www.pareto.no

SEB Private Bank
Postboks 1843 Vika
0123 OSLO

Tlf 23 29 98 00
www.seb.no

SKAGEN Fondene
Skagen 3
Torgterrassen, 5. etasje
4001 STAVANGER

Tlf 04001
www.skagenfondene.no

SkandiaBanken
Postboks 7077
5020 BERGEN

Tlf 810 01 001
www.skandiabanken.no

Storebrand Kapitalforvaltning
Filipstad Brygge 1
0122 OSLO

Tlf 08880
www.storebrand.no/fond

PPN
Storgaten 14
4349 BRYNE

Tlf 51 77 97 00
www.ppn.no